

domein van de gender studies, namelijk de focus op de culturele constructie en de beleving van mannelijkheid in het verleden. Na een decennialange focus op *her-story* of de geschiedenis vanuit het perspectief van vrouwen (ontstaan als reactie op de lange tijd gemarginaliseerde positie van vrouwen in de historiografie), was het tijd om oude ‘mannelijke’ thema’s zoals politiek vanuit een nieuw perspectief te bekijken; met andere woorden het was tijd om een nieuwe *history* te schrijven. Heel wat hoofdstukken in het boek zijn producten van deze nieuwe focus op mannelijkheid en kijken specifiek naar mannelijke identiteiten en praktijken. Niettemin wordt het voor de lezer ook al snel duidelijk dat een strikte scheiding tussen mannelijke en vrouwelijke ruimten of objecten niet overeenstemde met de beleefde realiteit. Helen Smith toont bijvoorbeeld overtuigend aan dat evenementen georganiseerd door vroegmoderne ambachten en broederschappen nooit helemaal exclusief mannelijk waren – vrouwelijke dienstboden, weduwes van voormalige ambachtslieden en zelfstandige ambachtsvrouwen waren nooit veraf.

Kortom, Greig, Hamlett en Hannan zijn er in geslaagd om een relevante methodologische bijdrage te bieden voor het onderzoeksgebied van de materiële cultuur en gender studies. Hoewel een focus op objecten niet nieuw is, denk bijvoorbeeld aan het werk *Everyday Objects. Medieval and Early Modern Material Culture and its Meanings* (2010) van Tara Hamling en Catherine Richardson, biedt het boek wel een duidelijke en coherente handleiding voor de beoogde doelgroep van studenten.

Julie De Groot, Universiteit Antwerpen

Norman Ohler, *Der totale Rausch. Drogen im Dritten Reich* (Keulen: Kiepenheuer & Witsch, 2015) 363 p. ISBN 978-3-462-10473-2

Aan de rand van Berlijn bevinden zich de ruïnes van de ‘Temmler-Werke’, één van de belangrijkste chemische fabrieken van het Derde Rijk. In dit complex werd in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw op grote schaal Pervitin geproduceerd, beter bekend als Methamfetamine. Volgens journalist Norman Ohler werd die drugs op enorme schaal gebruikt in Duitsland, bovenal door de soldaten van de *Wehrmacht* en andere gevechtseenheden. Qua werking is het vergelijkbaar met ‘Crystal Meth’. In zijn razend knap en met veel vaart geschreven *Der totale Rausch. Drogen im Dritten Reich*, doet Norman Ohler uit de doeken hoe er in het Derde Rijk met drugs werd omgegaan. Zo ontstaat een fascinerende combinatie van journalistieke verslaggeving – inclusief bezoek aan voormalige chemische, nu overwoe-

kerde fabrieken – als ook gedegen archiefonderzoek, zowel in Duitsland als in de Verenigde Staten.

Ohler omschrijft het nationaal-socialisme als ‘toxisch’ in de ware zin van dat woord. Hoewel de nazi’s zich in hun propaganda beriepen op hun ‘zuiverheid’ en strikt antidrugsbeleid, was de waarheid volgens Ohler heel anders. Onder Hitlers regime werd Pervitin een enorm populair, en bovendien sterk verslavend product: ‘In den dreißigerjahren [machte es] überall im Deutschen Reich und später auch in den besetzten Ländern Europas Karriere und wurde zur akzeptierten, in jeder Apotheke erhältlichen “Volksdroge”’ (p. 17). In zijn nawoord bij Ohlers boek spreekt de bekende Duitse historicus Hans Mommsen over ‘Aufputschmitteln für die national-sozialistische Gesellschaft’ (p. 305), die steeds meer drugs nodig hadden om te kunnen functioneren. Volgens Ohler moet bij de analyse van het handelen van de nazi’s, het optreden van het leger en van Hitler meer aandacht worden besteed aan de invloed die het gebruik van dergelijke drogerende middelen heeft gehad.

De productie van een hele reeks van verdovende middelen werd in de jaren twintig in Duitsland een ‘deutsche Spezialität’: in 1926 stond het bovenaan de lijst van morfine producerende landen, en was het ‘Exportweltmeister’ wat betreft heroïne. Tussen 1925 en 1930 produceerde Duitsland ongeveer veertig procent van de wereldproductie van morfine. Bovendien: ‘Die Firmen Merck, Boehringer und Kroll beherrschten 80 Prozent des Weltmarktes für Kokain’ (p. 27).

Heinrich Böll, Nobelprijswinnaar en één van de belangrijkste naoorlogse Duitse schrijvers, deed tijdens de oorlog in brieven aan zijn ouders uitgebreid verslag van zijn Methamfetaminegebruik; hij was er als soldaat afhankelijk van geworden: ‘Denkt bitte daran, daß Ihr mir bei nächster Gelegenheit, möglichst in einem Kuvert, Pervitin schickt’ (p. 65). Böll was bepaald niet de enige soldaat die van het pepmiddel afhankelijk was geworden: tijdens de Duitse aanval op Nederland, België en vooral Frankrijk in mei en juni 1940 konden de Duitse troepen hun razendsnelle aanval mede volhouden door het gebruik van 35 miljoen tabletten Pervitin en Isophan. Toen de voorraden stokten, schreven Duitse soldaten zoals Nicholas Stargardt onlangs schreef in *The German War. A Nation Under Arms, 1939-1945* naar hun familie met het verzoek Pervitin in de apotheek te kopen en op te sturen. Bij de aanval op Rusland van 22 juni 1941 hielpen deze middelen de soldaten er volgens Ohler bij zich niet al te druk te maken over de vraag wat ze in dat vreemde land te zoeken hadden, maar zich vooral te richten op hun taak: ‘Menschen zu töten’. In de rapportage van de derde Pantserdivisie werd genoteerd: ‘Alle frisch und munter, ausgezeichnete Disziplin. Leichte Euphorie und erhöhter Tatendrang. Geistige Ermunterung, sehr angeregt. Kein Unfall. Lange Wirkungs-dauer. Nach Einnahme der 4. Tablette Doppelt- und Farbensehen’ (p. 78).

Een aanzienlijk deel van Ohlers studie is ingeruimd voor Adolf Hitler zelf en

zijn medicijn- en drugsgebruik, waarbij Ohlers beschrijvingen van het toedienen van medicamenten door Hitlers lijfarts Theodor Morell zo expliciet zijn dat je het idee hebt erbij te zijn. Ohler heeft erg veel oog voor detail, en laat goed zien wat de effecten van het gebruik van medicamenten en drugs op individuen had. Zijn hoofdstuktitels zijn knap gekozen ('Blitzkrieg ist Methamphetaminkrieg', 'High Hitler', 'Blut und Drogen') en het voorwoord wordt bijna hilarisch opgediend als bijsluiter van een medicijn. Ohler is er daarbij van overtuigd dat het handelen van de nazi's in het algemeen en Hitler in het bijzonder niet te begrijpen valt zonder oog te hebben voor het grootschalig gebruik van allerlei medicamenten.

Afgezien van alle prachtige en soms schokkende details presenteert Ohler feitelijk twee kernstellingen. Ten eerste dat een oorlog zoals de Duitsers die in het Westen en Oosten gevoerd hebben nooit mogelijk was geweest zonder het grootschalige gebruik van Pervitin. De tankbemanningen en infanteristen konden er 48 uur lang mee inzetbaar en wakker gehouden worden. Dergelijke informatie is niet nieuw, en is bekend voor andere legers. Toch wordt deze stelling door Ohler bijzonder overtuigend gebracht.

Dat geldt minder voor Ohlers tweede stelling, namelijk dat Hitlers handelen volledig werd gestuurd door zijn 'Drogensucht', vooral naar het opiaat Eukodal dat hem door Morell op grote schaal werd toegediend. Kunnen we Hitler beter begrijpen door hem als een soort 'junkie' af te schilderen? Dat Hitler is beïnvloed door zijn medicijngebruik lijkt aannemelijk, maar echt harde bewijzen presenteert Ohler niet: hij maakt niet duidelijk welke besluiten Hitler al dan niet onder invloed nam.

In Ohlers these is bijna elk aspect van het nationaal-socialisme aan drugs toe te schrijven. Hoe provocatief ook, dat lijkt een wat al te boude bewering, waarvoor hard bewijsmateriaal ontbreekt. Hitlers virulente Jodenhaat bestond bijvoorbeeld al lang voordat hij aan allerlei medicijnen verslaafd raakte, en ook zijn wellicht rampzaligste besluit – de aanval op de Sovjet-Unie – nam Hitler lang voor zijn lichamelijke en geestelijke uitputting. Bovendien is het gebruik van drugs en/of pepmiddelen bij de *Einsatzgruppen* en andere Duitse eenheden die belast werden met de uitvoering van de Holocaust onduidelijk. Waren zij net zo onder invloed als de gevechtseenheden en stelde hen dat in staat hun gruwelijke werk uit voeren? Daar lezen we helaas weinig over bij Ohler. Het minder overtuigende en soms zelfs feitelijke onjuiste tweede deel van Ohlers boek doet daardoor in zekere zin afbreuk aan het eerste deel. Desondanks is *Der totale Rausch* een prikkelend en prettig provocatief boek.

Martijn Lak, De Haagse Hogeschool/Erasmus Universiteit